

BLOKBREKEN, EEN UITSTERVEND ZUID-LIMBURGS AMBACHT

door ANNIE KLEYNEN en HENK HILLEGERS

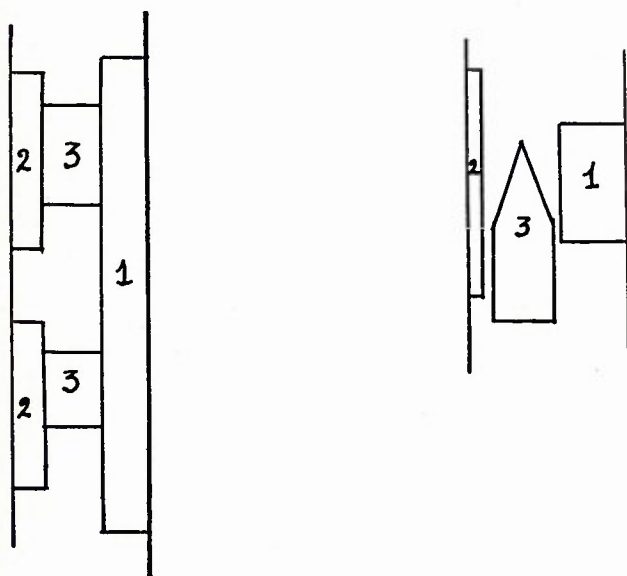
foto's Jan van Eijk
(Tweede deel)

4. *Het „brèke”*: (het losbreken van het „sjaap” van de achterwand)

In de lange „voar” wordt aan de linkerkant het „sjaapsiezer” geplaatst. Zie 1 in tekening 4. Het „sjaapsiezer” is een vierkante staaf staal, die dient om de mergel te beschermen tegen beschadigingen als het „sjaap” wordt uitgebroken.

Aan de rechterkant in de „voar” worden twee of drie „sjaapsplaten” geplaatst (2). Dit zijn platte, stalen plaatjes van ongeveer 25 cm lang en 12 cm

de vorm van een wig. Doordat de „kiele” breed uitlopen drukken ze „sjaapsplaat” en „sjaapsiezer” uiteen. Ze verbreden als het ware de lange „voar”. Daardoor breekt het „sjaap” los van de achterwand. Met een doffe klap valt het zware stuk mergel op de „kas”. Ook „sjaapsiezer” en „sjaapsplaat” vallen naar beneden.

Tekening 4. Links: de lange „voar” van voren gezien. „Sjaapsiezer” en „sjaapsplaat” zijn op hun plaats getekend. Rechts: de lange „voar” van bovenaf gezien.

breed. Ook zij dienen voor bescherming van de mergel.

Tussen „sjaapsiezer” en „sjaapsplaat” worden twee „kiele” ingeslagen (3). Dit zijn twee stukken staal in

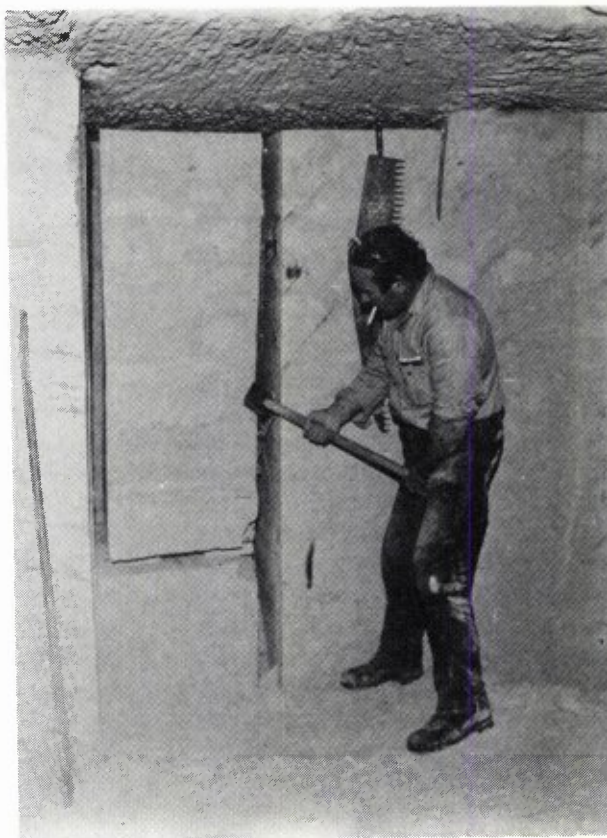

Foto 11. De breker gebruikt de zware hamer om de „kiele” tussen „sjaapsplaat” en „sjaapsiezer” in te slaan.

5. *Het „sjaap trikke”*: (met behulp van een koevoet het „sjaap” van zijn plaats halen)

Het „sjaap” is nu aan alle kanten los maar ligt boven op de „kas”. Om het „sjaap” eruit te krijgen, steekt de breker een koevoet onder het „sjaap” in. Door het omlaag drukken van de koevoet wordt het stuk mergel naar voren getrokken. Zie foto 12. Als het „sjaap” een stuk naar voren is getrokken schept de breker een „bit”. „Bit” is het Limburgse woord voor bed. Het heeft precies dezelfde betekenis in dit geval. Het „bit” wordt gemaakt door het opscheppen van losse mergel tot een langwerpige heuvel. Daarna wordt het „sjaap” helemaal eruit getrokken. Het valt meestal in twee of drie stukken.

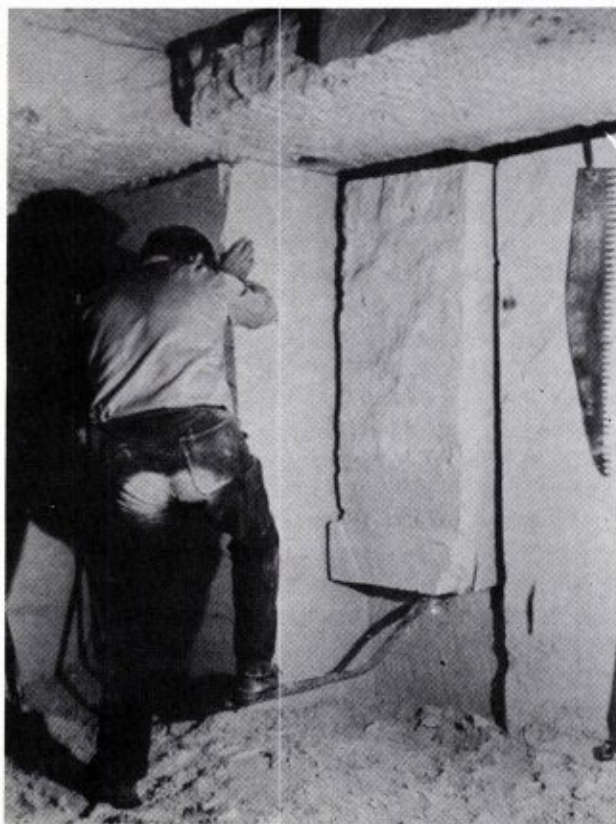

Foto 12. De breker is bezig met het „trikke” van het „sjaap”. Het „bit” is nog niet gemaakt.

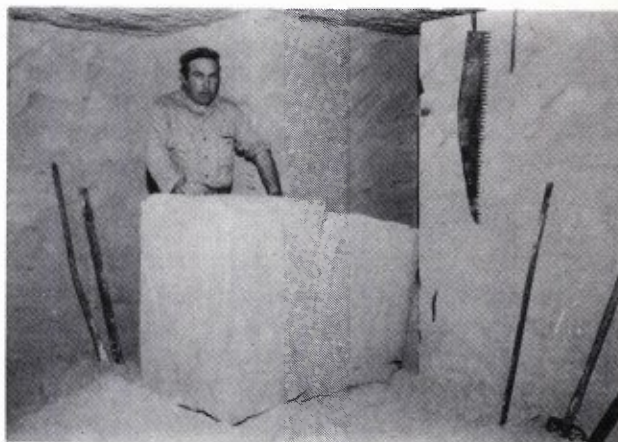

Foto 13. Het „sjaap” ligt eruit en is slechts in twee stukken gebroken.

6. *Het „pikke”*: (het losmaken van de „piksjtool” van de achterwand)

Nu kan de breker beginnen met het „pikke” of het losmaken van de „piksjtool” van de achterwand. De „kas” blijft voorlopig staan zodat er geen stelling gemaakt hoeft te worden. Het „pikke” gebeurt op dezelfde manier als het maken van de „voare”. Dit werk wordt „pikke” genoemd omdat de breker vanwege de beperkte ruimte met klein materiaal moet werken zoals bijvoorbeeld de „pikbeitel” die erg kort is maar voor de rest hetzelfde uit ziet als een gewone beitel.

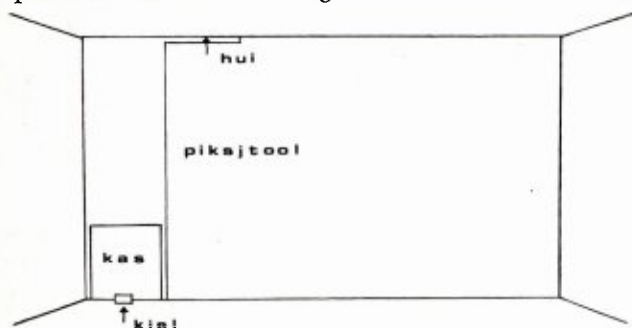
7. *Het „kas stoete”*: (het losmaken van de „kas” van de zijmuur en de achterwand)

Als het voor de breker te moeilijk wordt om staande op de „kas” te werken, begint hij eerst met het uithalen van de „kas”. Daarvoor moet hij de „kas stoete”. Hij gaat op z’n knieën op de „kas” zitten en begint van bovenaf een „voar” te maken aan de zijkant en langs de achterwand. Dit doet hij op dezelfde manier als het „voare”.

Als de „kas” aan alle kanten vrij is, wordt de losse mergel vóór de „kas” weggeschept. Beneden in de „kas” wordt een „kiel” in de mergel geslagen zodat de „kas” beneden breekt. Zie tekening 5.

Een enkele keer gebeurt het dat de „kas” niet breekt als er een „kiel” in wordt geslagen. De „kiel” wordt er dan uit gehaald. Op dezelfde plaats wordt een koevoet in de mergel gestoken. De „kas” wordt nu als het ware opgetild.

Het stuk mergel wordt nu met behulp van enkele „wellen” van z’n plaats gehaald. „Wellen” zijn ronde stukken hout die gebruikt worden voor het verplaatsen van stukken mergel.

Tekening 5. Weer de blinde muur aan het einde van de gang. Het „sjaap” is eruit en de „kas” is van alle kanten losgemaakt. De „kiel” is beneden in de mergel geslagen.

8. *Het „afzège van unnu sjtool”*: (het maken van de laatste zaagsnede om een stuk helemaal los maken)

Als de „kas” eruit is kan de breker verder gaan met „pikke”. Als dit werk gedaan is, zit de „piksajtool” alleen nog aan één zijkant vast. Hier hoeft geen „voar” gemaakt te worden.

Boven in de „hui” wordt een stuk ijzer waaraan de „kitting” bevestigd is, gelegd. De „kitting” hangt naar beneden en doet dienst als schietlood. Met de opzetzaag wordt begonnen met het „afzège van de sjtool”. Zie foto 14. De opzetzaag wordt gebruikt tot de zaagsnede diep genoeg is voor de grote „blokzèg”. Hiermee wordt de „sjtool” verder „aafgezègd”. Zie foto 15.

Het „aafzège van unne sjtool” is zwaar en vermoeiend werk. De tactiek van het zagen eist een beetje ervaring wil het werk gesmeerd lopen. Om vlug te zagen maakt de breker een enigszins draaiende

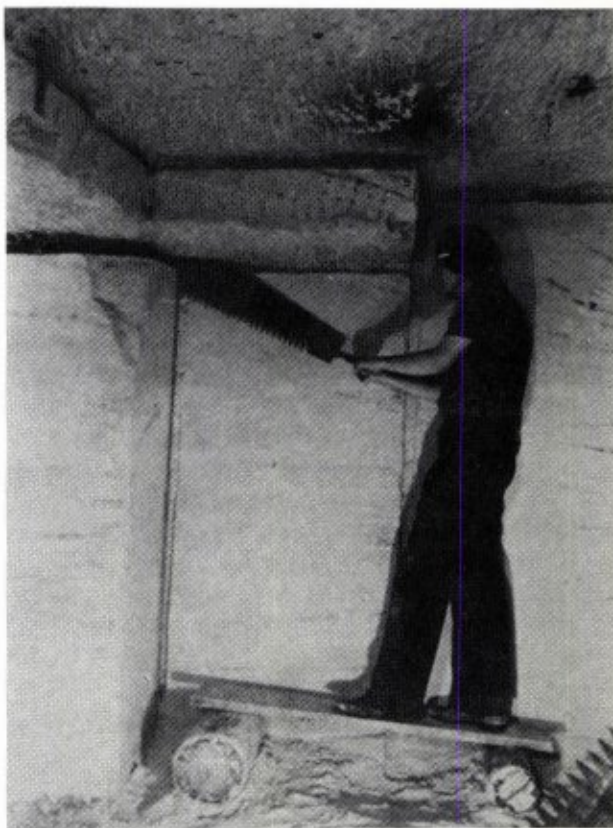

Foto 14. De breker is begonnen met het maken van de zaagsnede. Hij gebruikt hier de opzetzaag. Als stellage gebruikt hij hier twee „wellen”.

beweging met z’n armen: als hij de zaag naar voren trekt, doet hij zijn armen omlaag zodat alle tanden van de zaag de mergel raken. Als hij de zaag naar achteren duwt. Anders wordt de „sjtool” niet heleslechts één tand van de zaag de mergel raakt. Als de zaagsnede scheef wordt kan hij een beetje bijsturen door de zaag naar links of naar rechts te drukken. Tenslotte moet hij er op letten dat de zaag steeds achter in de „voar” zichtbaar is als hij de zaag naar achteren duwt, doet hij zijn armen omhoog zodat maal doorgezaagd. In de taal van de mergelbreker heet dit „unnu braam stoete”.

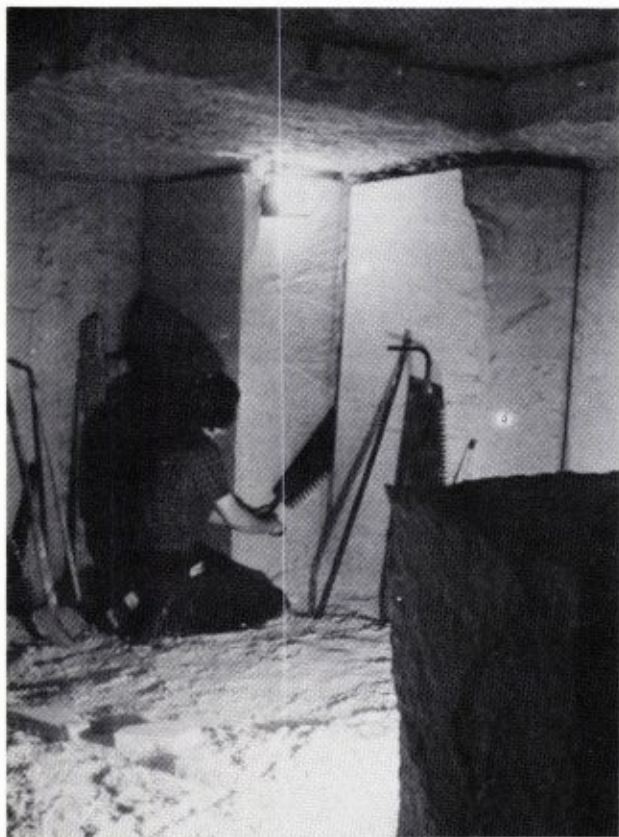

Foto 15. Hier is hij reeds zover gevorderd met het „aafzège van de sjtool” dat hij op z’n knieën moet zitten. Hij gebruikt de grote „blokszèg”.

Aanvulling op artikel:

**WAARNEMINGEN
VAN EEN STEPPENKIEVIT
(Chettusia gregaria) (Pallas) ♂
bij het Natuurreservaat „De Groote Peel”,
Nederweert**

Gepubliceerd in Nat. Hist. Maandblad no. 4/5-1975.

Errata:

- pg. 57 Onderschrift foto: 1975 moet zijn 1974.
pg. 58 Waarneming Speyer: 27 maart/14 april toe-
toegen: 1959.
id. Dordtmund: 13 april toevoegen: 1963.

Addenda:

Het zojuist verschenen werk: Handbuch der Vögel Mitteleuropas *Band 6* bevat o.m. pg. 388 e.v. een uitvoerige verhandeling betreffende de Steppenkievit en zijn voorkomen in genoemd gebied.

Teneinde mijn in de aanhef vermelde publicatie in dit tijdschrift, wat het voorkomen van deze soort betreft, met enige aan genoemd werk ontleende gegevens nader aan te vullen vinden hier volledigheidshalve de navolgende, aansluitende vindplaatsen, alsnog vermelding: t.w.

- 1 oktober 1966 1 ex. im Ochsenmoor am Düm-
mer.
6 oktober 1966 1 ex. bij Lahde/Kr. Minden.
25 april - 10 mei '69 1 ex. tussen Wesseling en Kel-
denich/Ldkr. Köln.
18 - 25 juni 1974 1 ex. bij Heinersbrück D.D.R.

Geraadpleegde Literatuur:

Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel, (1975) Hand-
buch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 6, Wiesbaden.

Weert, december 1975.

J. H. H. de Haan